

ЎТМИШГА НАЗАР

МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Раҳбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

"Ўтмишга назар" илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Кожакесва Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети*

Зияева Доно Хамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент
кимё - технология институти*

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна

*тарих фанлари номзоди, Ўзбекистон
давлат жаҳон тиллари университети доцент*

Эргашева Юлдуз Алимовна

*Тарих фанлари доктори, профессор
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт институти*

Теймураз Ахалмосулишвили

*профессор, Телавский государственный университет,
Грузия*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Сайнова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Ташқи ишлар
вазирлиги қошидаги Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси*

Толипов Файзулла Саидович

*Тошкент давлат техника университети доцент,
тарих фанлари номзоди*

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

45. Mirzaliyev U.B. Xasanov M.M. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY ARXIVLAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH BORASIDAGI ISHLAR VA ISLOHOTLAR.....	362
46. Муминов А., Норов Ш. ИЖТИМОЙ ШЕРИКЛИК: ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА ВА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛИЁТ.....	367
47. Норқўчқаров Х. Э., Мансуров У.Ж. АФФОНИСТОНДАГИ ЎЗБЕК ЗИЁЛИЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИ (XX АСРНИНГ II ЯРМИ - XXI АСР БОШЛАРИ).....	373
48. Мўминова Г.Э. ЎЗБЕКИСТОНДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ СОҶАСИНИНГ ТАРАҚҚИЁТИ ВА УНИНГ НАТИЖАЛАРИ.....	379
49. Муталлибжонов М.М. ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРНИНГ ЁШЛАР СИЁСИЙ ФАОЛЛИГИ ВА СИЁСИЙ МАДАНИЯТИГА ТАЪСИРИ.....	387
50. Нафиддинова Х.Р. БУХОРО ТҮЙ-ҲАШАМЛАРИ: ЎТМИШ ВА БУГУН.....	392
51. Норматов О. ЎРТА ЗАРАФШОН ОКРУГИ ТАРИХИГА ОИД АЙРИМ МУЛОҶАЗАЛАР....	398
52. Нурматова М.М. ЖУРЖИЙ ЗАЙДОННИНГ "ФАРҒОНА КЕЛИНИ" РОМАНИДА ТАРИХИЙ ШАХСЛАРНИНГ АКС ЭТТИРИЛИШИ.....	405
53. Пардаев А.А. ҚАШҚАДАРЁ ВОҲАСИДАГИ ДЕМОГРАФИК ЖАРАЁНЛАР (1989-2019 ЙИЛЛАР).....	410
54. Примова Ф.А. МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИ ТАРИХИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ ТАРБИЯНИНГ ИНСОНПАРВАРЛИГИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ.....	416
55. Расулов А.М. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТАРИХИДА ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ ЎРНИ.....	424
56. Расулов Ҳ.М. ШАРҚ ВА ҒАРБ: СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТ КОМПОНЕНТЛАРИ УЙҒУНЛИГИ.....	429

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

- 57.Рахматова Н.М.**
ЎЗБЕКИСТОНДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ ВА ТАДБИРКОРЛИКНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ ТАРИХИДАН (XX АСРНИНГ
90-ЙИЛЛАРИ МИСОЛИДА).....437
- 58.Рузматова Ш. А.**
XVII АСР ОХИРИ XVIII АСР БОШЛАРИДА ФАРФОНА
ВОДИЙСИДАГИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ, СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР....444
- 59.Samatova F.N., Qurbonov B.G', Mahmudova N.**
O'ZBEKISTONNING MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI BILAN
SHANXAУ NAMKORLIK TASHKILOTI DOIRASIDAGI ALOQALARI.....452
- 60.Саттаров А.М.**
1946-1990 ЙИЛЛАРДА МИРЗАЧЎЛНИ ЎЗЛАШТИРИШДА
ФАРФОНА ВОДИЙСИ АҲОЛИСИНИНГ КЎЧИРИЛИШИ ТАРИХИДАН..... 462
- 61.Тажимирзаев Э.**
АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРДА ФАРФОНА ВОДИЙСИ ҚИШЛОҚЛАРИ
АҲОЛИСИ ОРАСИДА ЮҚУМЛИ КАСАЛЛИКЛАРНИНГ
ТАРҚАЛИШИ ВА ТИББИЙ МУАССАСАЛАРИ ФАОЛИЯТИ
(1960-1970 ЙИЛЛАР).....469
- 62.Топилдиева М.Р.**
ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СУДИНИНГ ТАШКИЛ
ТОПИШИ ТАРИХИ.....476
- 63.Тошпўлатов Б.Ш.**
XX АСРДА ТУРКИСТОНДА ТИББИЁТ ЙЎНАЛИШИ
ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЙЎЛГА ҚЎЙИЛИШИ.....484
- 64.Ўлжаева Ш.М., Тошпўлатова Н., Сурождинова М.**
АМИР ТЕМУРНИНГ МЎҒУЛЛАРГА ВА МАҲАЛЛИЙ
ҲУКМДОРЛАРГА ҚАРШИ ҚЎЛЛАГАН ҲАРБИЙ ҲИЙЛАЛАРИ
("ТЕМУР ТУЗУКЛАРИ"МИСОЛИДА).....491
- 65.Тоштемирова Н.Д.**
ЎЗБЕКИСТОНДА БОЛАЛАР САЛОМАТЛИГИНИ МУҲОФАЗА
ҚИЛИШ ИШИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....496
- 66.Турсунов А.А., Хамзаева Г.Н., Обидова О.А.**
МУҲАММАД ҲАКИМХОН ТУРАНИНГ "МУНТАХАБ
АТ-ТАВОРИХ" АСАРИДА ҚЎҚОН ХОНЛИГИ ДАВЛАТ
БОШҚАРУВИНИНГ ТАЛҚИН ЭТИЛИШИ.....502

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Пардаев Асрор Абдужабборович,
Ижтимоий фанлар факультети ўқитувчиси
Қарши давлат университети
asrorpardayev@gmail.com

ҚАШҚАДАРЁ ВОҲАСИДАГИ ДЕМОГРАФИК ЖАРАЁНЛАР (1989-2019 ЙИЛЛАР)

For citation: Pardaev Asror Abduzhabborovich. DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE KASHKADARYA OASIS (1989-2019yy). Look to the past. 2020, SI, pp.410-415

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-SI-53>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Қашқадарё вилоятидаги 1989-2019 йиллардаги демографик жараёнлар, қишлоқ ва шаҳар аҳолисининг таркиби, воҳанинг республикадаги бошқа ҳудудлардан фарқи ва ўзига хос хусусиятлари, аҳоли зичлиги, вилоят аҳолисининг миллий таркиби таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Қашқадарё, республика, демография, аҳоли, воҳа, вилоят, шаҳар, қишлоқ, Қарши, Китоб, Шаҳрисабз, Косон, меҳнат ресурслари.

Пардаев Асрор Абдужабборович,
Преподаватель факультета Социальных наук
Каршинский государственный университет
asrorpardayev@gmail.com

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КАШКАДАРЬИНСКОМ ОАЗИСЕ (1989-2019 ГГ.)

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются демографические тенденции в Кашкадарьинской области за 1989-2019 гг., Состав сельского и городского населения, отличия и особенности оазиса от других регионов страны, плотность населения и национальный состав населения Ушбу

Ключевые слова: Кашкадаря, республика, демография, населения, оазис, область, город, деревня, Карши, Китаб, Шахрисабз, Касан, трудовые ресурсы.

Pardaev Asror Abduzhabborovich,
Teacher of the department "Social Sciences"
Karshi State University
asrorpardayev@gmail.com

DEMOGRAPHIC PROCESSES IN THE KASHKADARYA OASIS (1989-2019Y.Y.)

ABSTRACT

This article analyzes the demographic trends in Kashkadarya region for 1989-2019 years., The composition of the rural and urban populations, the differences and features of the oasis from the other regions of the country, population density and ethnic composition of the population.

Index Terms: Kashkadarya, republic, demography, population, oasis, region, city, village, Karshi, Kitab, Shakhrisabz, Kasan, human resources.

Долзарблиги. Демографик жараёнлар - буаҳолининг вақт ва маконларда ривожланишини акс эттирадиган ҳодисалар бўлиб, унинг кўпайиши, ўлими, жинси ва ёш таркиби ҳамда меҳнат ресурсларининг миқдор жиҳатидан ўзгаришлари бевосита жамиятнинг ҳамда миллий иқтисодийнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига таъсир кўрсатувчи ҳодиса ҳисобланади. Ушбу мақолада Қашқадарё вилоятидаги 1989-2019 йиллардаги демографик жараёнлар, хусусан, аҳоли сонидаги умумий ўзгаришлар, қишлоқ ва шаҳар аҳолисининг таркиби, шаҳар аҳолисининг кўпайиши, тўғилиш ва ўлимнинг бири-бирдан фарқи, воҳанинг республикадаги бошқа ҳудудлардан фарқи ва ўзига хос хусусиятлари, аҳоли зичлиги, вилоят аҳолисининг миллий таркиби, меҳнат ресурслари бандлигининг тармоқ таркиби ва уларнинг жойлашуви таҳлил қилинган.

Маълумки, жамиятдаги демографик воқеалар умумий ва муайян индивидуал тасодифий сабаблар таъсири остида амал қилади. Бу жараёндаги айрим воқеликлар вужудга келиши баъзи сабабларга кўра индивидуал ва ноёбдир, лекин демографик жараёнда улар кетма-кетлик воқеалардан иборат бўлиб, улар мунтазам равишда ўзгариб туради.

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Тарихий-қийёсий ҳамда умумлаштирма таҳлиллар асосида ҳулосалар бериш, ҳолислик, илмийлик, тарихий ёндашув, тизимлаштириш тадқиқотнинг методологик асосини ташкил қилади.

3. Тадқиқот натижалари:

Демографик жараёнлар ҳаётнинг барча иқтисодий ва ижтимоий соҳаларига бевосита таъсир этувчи жараён ҳисобланади. Аҳолишуносликни ривожланишининг умумий қонуниятлари алоҳида иқтисодий ватабий шароитларга эга ҳудудларда кўпгина жиҳатларига кўра мураккаб муаммоларни келтириб чиқаради ва фан олдида янги муаммоларни кўяди. Чунки, бу жараёнлар инсон ҳаёт-мамоти тарзини ифода этувчи фандир.

Юқорида қайд этилган жиҳатлар алоҳида минтақаларда катта илмий ва амалий аҳамиятга эга ва улар қуйидагилар:

- а) аҳоли умумий сонидаги ўзгаришларни ҳисобга олиш;
- б) таркибидаги қишлоқ ва шаҳар аҳолиси улуши;
- в) меҳнат ресурслари бандлигининг тармоқ таркиби ва уларнинг жойлашуви кабилар. [6]

Шу жиҳатлар эътиборга олиними ишлаб чиқаришнинг самарали жойлашуви ва ишчи кучларидан тўла фойдаланишда вазифани амалий жиҳатдан мувофиқлаштиради. Шунингдек, ҳар бир мамлакатнинг демографик сиёсати ҳам муҳим бўлиб, у нафақат шу мамлакат балки у билан чегарадош давлатларнинг аҳоли билан боғлиқ иқтисодий-ижтимоий манфаати, ҳудудда ҳукм сураётган умумменталитетга ҳам мос келиши лозим.

Ўзбекистонда демографик ҳолатни бақҳолашда ҳар бир минтақанинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш зарур. Чунки, давлат ва унинг маъмурий ҳудудларини ривожлантиришда демографик жараёнлар муҳим ўрин тутди.

Ўзбекистоннинг жанубида жойлашган муҳим вилоятлардан бири бўлган Қашқадарё воҳаси республика иқтисодий-ижтимоий ҳаётида алоҳида аҳамият касб этади.

Қашқадарё вилояти Туркменистон ва Тожикистон давлатлари билан чегарадош бўлиб, умумий давлат чегараси 313,2 км. бўлиб, улардан Туркменистон Республикаси билан 253,3 км, Тожикистон Республикаси билан 59,9 км. Қашқадарё вилояти Самарқанд вилояти билан (276 км), Бухоро вилояти билан (98,3 км), Навоий вилояти (12,5 км), Сурхандарё вилояти билан (193,8 км), Тожикистон Республикаси билан (59,9 км) ва Туркменистон Республикаси билан (253,3).

Қашқадарё воҳаси чегарасининг умумий узунлиги 795 км ни ташкил этиб, унинг 405 км. тоғли, қолган 390 км. текисликка тўғри келади. Воҳа шарқдан ғарбга 300 км. гача шарқдан жанубга 200 км гача чўзилган бўлиб, унинг умумий ҳудуди 28,6 минг км² ни ташкил этиб, бу бутун Ўзбекистон ҳудудининг 6,3 фоизига тенгдир. [2]

Қашқадарё воҳаси демографияси республикадаги бошқа ҳудудлардан фарқли равишда мустақиллик йилларида аҳолининг усиш суръати, тўғилиш ва ўлимнинг камайиши, фарзанд кўриш кетма-кетлигини қисқариши аҳоли зичлиги ва жойлашувидаги ўзгаришлар, ўртача умр кўриш даражасининг ортиши, шаҳар аҳолисининг ўсиши қишлоқ аҳолисига нисбатан секинлашуви, миграциянинг фаоллашуви билан изоҳланади.

Китоб, Шаҳрисабз, туманларида аҳоли ўта зич жойлашганлиги, ернинг чекланганлиги, ўзлаштирадиган ерларнинг қолмаганлиги бошқа туманлардан фарқланади, аксинча, Чироқчи, Миришкор, Муборак, Республикада ўтгазилган сўнгги аҳоли рўйхати (1989 йил)да жами 19780.0 минг киши рўйхатга олинган бўлиб, шундан, Қашқадарё воҳасида аҳоли сони 1594 минг кишини ташкил қилиб, шундан, шаҳар аҳолиси 415 минг киши (умумий аҳолининг 25%), қишлоқ аҳолиси 1179 минг киши (умумий аҳолининг 75%)ни ташкил қилган. 1995 йил 1 млн 975 минг киши, шундан шаҳар аҳолиси 516 минг киши, қишлоқ жойлардаги 1 млн 449 минг киши, 1996 йил 2 млн 30 минг киши, шаҳар аҳолиси 527 минг киши, қишлоқ аҳолиси 1 млн 503 минг киши, 1997 йил 2 млн 79 минг киши, шаҳар аҳолиси 538 минг киши, қишлоқ аҳолиси 1 млн 541 минг киши, 1998 йил 2 млн 1123 минг киши, шаҳар аҳолиси 546 минг киши, қишлоқ аҳолиси 1 млн 577 минг киши, 1999 йил 2 млн 170 минг киши, шундан шаҳар аҳолиси 554 минг, қишлоқ аҳолиси 1 млн 616 минг киши, 2000 йил 2 млн 216 минг киши, шундан шаҳар аҳолиси 562 минг, қишлоқ аҳолиси 1 млн 654 минг киши, 2001 йил 2 млн

257 минг киши, шаҳар аҳолиси 569 минг киши, қишлоқ аҳолиси 1 млн 688 киши, 2002 йил 2 млн 2 98 минг киши, шундан шаҳар аҳолиси 576 минг киши, қишлоқ аҳолиси 1 млн 722 минг киши, 2003 йил 2 млн 340 минг киши, шаҳар аҳолиси 583 мин киши, қишлоқ аҳолиси 1 млн 757 минг кишини ташкил қилган. [7]

Агар 1989 йилда аҳолининг 85 % ни ўзбеклар ташкил қилган бўлса, 1995 йилга келиб 91%ни ўзбеклар ташкил қилган. Бу жараёни мустақилликнинг дастлабки вақтларидаги аҳоли миграцияси билан изоҳлаш мумкин.[8]

Чунки, Республика мустақилликка эришгандан кейинги йилларда туб жой аҳолиси бўлмаган миллат вакиллариининг ўз ватанларига қайтиши, ўтиш даври қийинчиликларининг айниқса, шаҳар жойларда сезиларли бўлганли, туғилиш ва табиий кўпайиш суръатларининг тушиб бориши мамлакат умумий урбанизация даражасининг пасайишига олиб келди. Ушбу ҳолат Жанубий Ўзбекистон шаҳарларида ҳам кузатилди, бироқ у Тошкент ва Фарғона иқтисодий районларидаги каби кескин кўринишга эга бўлмади. Бунга таҳлил қилинаётган минтақада юқоридаги иқтисодий районлардаги сингари йирик саноат шаҳарларининг (манфий миграция сальдоси натижасида Ангрен, Чирчиқ, Олмалиқ ва бошқа шаҳарларда аҳоли сони камайган) деярли йўқлиги ҳамда табиий кўпайиш жараёнларининг мамлакат ўртача даражасидан анча баланд эканлиги сабаб бўлган.

Аҳоли демографиясида кузатиладиги ҳолатлардан яна бири шаҳарда яшайдиган аҳоли сонинг кўпайиш жараёнини ҳам кузатиш мумкин. Мисол учун 2004 йилда воҳа аҳолиси 2378,2 минг кишини ташкил қилиб, шундан шаҳар аҳолиси 587,5 минг кишини, қишлоқ аҳолиси 1790,7 минг кишини ташкил қилган бўлса, 2015 йилга келиб воҳа аҳолисининг умумий сони 2958,9 мингга етиб, шаҳар аҳолиси 1274,5 минг кишини, қишлоқ аҳолиси эса, 1684,4 кишини ташкил қилган. Бундан кўринадики, 2004 йилда вилоятда шаҳар аҳолисининг улуши умумий аҳолининг 25% ташкил қилган бўлса, 2015 йилга келиб шаҳар аҳолиси умумий аҳолининг 43 % ташкил қилган. Шаҳар аҳолиси ўтган 10 йил давомида 18% га кўпайган. [1]

Бунга асосан шаҳар ҳудудларининг кенгайиши, қишлоқ аҳолисининг шаҳарга яшаш учун кўчиб келиши, ўқиш ва ишлаш учун келган қишлоқ ёшларининг шаҳарда ишга кириш жараёнида доимий яшаш учун қолиши сабаб бўлган. Бу асосан вилоятдаги Қарши, Шаҳрисабз, Китоб, Косон каби шаҳарларда яққол сезилган. 2020 йилда Қашқадарё воҳаси аҳолиси сони 3280130 кишини ташкил қилган. Воҳа аҳолиси ҳар йили ўртача 60 минг кишига кўпаймоқда.[5]

Аҳоли орасида ўлим даражасининг камайиши, туғилишнинг кўпайиши ҳам аҳоли деографиясида алоҳида ўрни тутадиган жиҳатлардан бири ҳисобланади.

Жумладан, Қашқадарё воҳасидаги аҳоли туғилиши 1995 йил да 36,2 промилле, 1996 йил 33,1 промилле, 1997 йил 29,9 промилле, 1998 йилда 27,1 промилле. 1999 йил 27,5 промилле, 2000 йилда 26,3 промилле, 2001 йил 24,2 промилле, 2002 йилда 23,9 промилле, 2003 йилда 23,5 промилле, 2004 йилда 22,7 промиллени ташкил қилган.[7] Ёки, 2018 йилда 82,1 мингга бола туғилганлиги қайд этилган бўлиб, мос равишда 1000 аҳолига нисбатан туғилиш коэффиценти 25,8 промиллени ташкил этган.

2017 йилнинг январь-декабрида туғилганлар сони 76607 кишини ташкил қилди ва 2016 йилнинг шу даврига (77684 киши) нисбатан 1077 тага камайди. Туғилиш коэффиценти мос равишда 24,6 промиллени ташкил қилди ва 2016 йилнинг шу даврига (25,4 промилле) нисбатан 0,8 промиллега камайди.

Туғилиш даражасининг камайиши вилоятнинг Ғузор туманида (25,5 дан 25,0промиллега), Деҳқонобод (28,4 дан 28,3промиллега), Қамаш (27,6 дан 27,2промиллега), Китоб (24,6 дан 24,3 промиллега), Касби (25,6 дан 24,1 промиллега), Чироқчи (30,3дан 30,2 промиллега), Яккабоғ (27,8 дан 25,2 промиллега) туманларида кузатилди.[4]

2018 йилда Вилоят туманлари орасида туғилиш коэффициенти ўрганиб чиқилганда, юқори ўсиш Муборак туманида (22,1 промилледан 24,7 промиллега) ва Қарши шаҳрида (17,9 промилледан 20,7 промиллега) Косон (24,6 промилледан 25,6 промиллега) ва Китоб (24,1 промилледан 24,9 промиллега) туманларида бўлиб, энг юқори кўрсаткич Чироқчи туманида (32,9 промилле) кузатилган.

Ёки, вилоят ҳудудлари кесимида таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, 2019 йил 1 январь ҳолатига энг кўп аҳоли сони Чироқчи туманида 400,0 минг кишини (вилоят аҳолиси сонидagi улуши 12,4 %) ва Косон туманида 278,2 минг кишини (8,7 %), Қарши шаҳрида 270,4 минг кишини (8,5 %), аксинча энг кам аҳоли сони Муборак туманида 84,8 минг киши (2,6 %) ва Миришкор туманида 116,8 минг кишини (3,6 %) ташкил этди. Аҳоли зичлиги 1 кв.км га 120 кишини ташкил қилади.[3]

Вилоят меҳнат ресурслари таҳлил қилинганда, 2001 йилда меҳнатга лаёқатли ёшдагилар (эркаклар 16-59 ёш, аёллар 16-54 ёш) 49 фоизни, меҳнатга лаёқатли ёшдан катталар 6,0 фоизни ташкил этган. Қашқадарё вилояти статистика бошқармаси маълумотларига кўра, вилоятда меҳнат ресурсларининг сони 2018 йилнинг январь-декабрь ойлари учун ўртача 1806,8 минг кишини ёки жами аҳоли сонидagi улуши 56,8 фоизни ташкил қилди.

Меҳнат ресурслари таркибида иқтисодий фаол аҳоли сони 1356,3 минг кишини (жами меҳнат ресурсларининг 74,9 %), шунингдек, иқтисодий нофаол аҳоли сони 453,5 минг кишини ташкил қилди (25,1 %). Иқтисодий фаол аҳоли сонининг жами аҳоли сонидagi улуши 42,6 фоизни ташкил қилди.

Иқтисодиётда банд бўлганлар 1222 минг киши бўлиб (2017 йилга нисбатан 4.3 фоизга ошган), иқтисодий фаол аҳолининг 64,8 фоизини ташкил этади. Иқтисодий фаол аҳолининг бандлик даражаси (иқтисодиётда банд аҳолининг иқтисодий фаол аҳоли сонига нисбати) 90.3 фоизни ташкил этди.

Бундан кўринадики, вилоятда ишсизлар сони 131,3 минг киши, яъни, ишсизлик 9,7 фоизга тенг (ишсизлик даражаси жами иқтисодий фаол аҳолига нисбатан ҳисобланади). Иш билан банд аҳоли сонининг асосий қисми қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги (24.6 %), қурилиш (13.7 %), савдо (10.1 %), саноат (8.4 %) ва таълим (8,3 %) соҳалари ҳиссасига тўғри келади.[3]

Меҳнат ресурслари туманлар кесимида таҳлил қилинганда, юқори кўрсаткичларда Чироқчи, Косон, Қамаш ва Шахрисабз туманлари, энг кўп иқтисодий фаол аҳоли сони Чироқчи туманида (146,0 минг киши) ва Қарши шаҳрида (130,6 минг киши) га кузатилди. Иқтисодий фаол аҳоли сонининг энг кам кўрсаткичлари Миришкор (54,7 минг киши) ва Муборак (46,2 минг киши) туманларига тўғри келди.

4.Хулосалар:

Хулоса қилиб айтганда, аҳоли демографияси воҳа иқтисодий ва ижтимоий соҳаларига бевосита таъсир этувчи жараён ҳисобланади. Бугунги кунга келиб, кишиларнинг шаҳарларга интилиши кўчайиб бормоқда. Натижада, шаҳар аҳолисининг салмоғи кўпаймоқда, шунингдек, аҳолининг миллий таркибида ўзбекларнинг салмоғи ҳам ошиб кетмоқда, бунга, асосий сабаблардан туб жой аҳолиси бўлмаган миллат вакилларининг ўз ватанларига қайтиши ва қишлоқ

жойларида туғилишнинг кўпайишини мисол келтириш мумкин.

Аҳоли бандлиги муаммосини ҳал қилишнинг энг асосий йўллари- туманлар миқёсида ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни фаоллаштириш, бу борада ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларига инновацион технологияларни жалб қилишдир. Бу эса ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланиши билан мос равишда маҳаллий эҳтиёж асосида ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилма тармоқларини жадал ривожлантиришни тақозо этади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Демографический ежегодник Узбекистана. -Т., 2019 г.5-б. (Demographic Yearbook of Uzbekistan. -Т., 2019 5-b.)
- 2.Хасанов А. Қашқадарё воҳаси шаҳарсозлиги ва меъморчилиги (XVI-XIXасрлар). -Т.: Voris, 2019. 21-б. (Hasanov A. Urban planning and architecture of the Kashkadarya oasis (XVI-XIX centuries). -Т.: Voris, 2019)
3. Қашқадарё вилоят статистика бошқармасининг жорий архиви. 2019 (Current archive of the Kashkadarya Regional Office of Statistics.)
- 4.Қашқадарё вилоятининг статистик ахборотномаси. 2019. 53-б. (Statistical Bulletin of the Kashkadarya region. 2019. P.)
- 5.Қашқадарё вилоят статистика бошқармасининг жорий архиви.2020. (Current archive of the Kashkadarya regional department of statistics.)
- 6.Убайдуллаева Р., Ота-Мирзаев О., Умарова Н. Ўзбекистон демографик жараёнлари ва аҳоли бандлиги. -Т., 2006 (Ubaydullaeva R., Ota-Mirzaev O., Umarova N. "Demographic processes and employment in Uzbekistan". -Т.: 2006)
- 7.Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси йиллик статистик тўплам. -Т.: 2005. -Б.54-55 (State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics Annual statistical collection-2005-2005 p.)
- 8.Ўзбекистон Республикаси.Энциклопедия. Аминов М.ва бошқалар. -Т, 1997. 650-б (Republic of Uzbekistan. Encyclopedia. M. Aminov and others. -Т.1997y.650 p)

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

МАХСУС СОН

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000